

- Пер.). Темпора.
Ніцше, Ф. (2023). *Народження трагедії. Невчасні міркування I–IV* (О. Купріян, Пер.).
Schopenhauer, A. (2012). *The world as will and representation* (E.F.J. Payne, Trans.). Dover Publications.

Витоки подолання меж населення на міжетнічному просторі за Л. Гумпловичем

Андрій Вітов

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

У другій половині XIX ст., після публікації праці Чарльза Дарвіна «Походження видів» в суспільній думці Європи набув розвитку тренд адаптації еволюційних теорій до соціальних явищ, що дозволило розглядати суспільство як динамічну систему, сформувані погляд на державу як спосіб організації суспільства для захисту від зовнішніх загроз, пояснювати природу соціальних конфліктів та прогнозувати майбутні соціальні кризи та злети. При цьому предмет дослідження соціальних мислителів завжди був пов'язаний з боротьбою за ресурси, яка кваліфікувалася ними як природний та неминучий процес, що є рушійною силою соціального розвитку. Згідно з цими теоріями «найсильніші» отримують більше ресурсів та займають вищі позиції в соціальній ієрархії, тоді як «найслабші» опиняються на її дні. Міжгрупові конфлікти, такі як війни та етнічні зіткнення, також розглядаються як природний спосіб регулювання розподілу ресурсів між групами.

Важливий крок у напрямку адаптації боротьби за ресурси зробив австрійський філософ Людвіг Гумплович (1838–1909): він поширив її на міжетнічні конфлікти, що є більш релевантним в розгляді суспільства, як такого, ніж расовий фанатизм Артюра де Гобіно чи Гальтона. У його концепції головною рушійною силою історії є боротьба націй за виживання, і цей процес, за його словами, є так само природним, як і боротьба за існування в природі. Під

впливом ідей Дарвіна та Мальтуса Гумплович сформулював власне бачення соціального розвитку, яке базувалося на постулаті про неминучість міжгрупових конфліктів. Він стверджував, що кожна людська група є конкурентом інших за ресурси, і що держава, класові поділи та соціальні ієрархії виникли саме внаслідок цього конфлікту. Гумплович розвинув концепцію «мальтузіанської пастки» в політичній площині. Він стверджував, що протистояння між етнічними та соціальними групами є основною рушійною силою історії, а домінування однієї групи над іншою є не просто випадковістю, а природним законом (Gumplowicz, 2018, р. 176).

Гумплович розглядав державу як продукт етнічної боротьби, а не як добровільний суспільний договір, як припускали соціальні теоретики епохи Просвітництва, наприклад Руссо. Він вважав, що всі держави виникли через підкорення однієї етнічної групи іншою, а політичні структури є не більше ніж механізмами закріплення панування «переможців» над «переможеними». Сильна нація має тиснути слабку, це і є природний закон за Гумпловичем. Він бачив історію як цикл етнічних завоювань і поглинань, коли група людей починає відчувати нестачу життєвих засобів, вона неминуче прагне до експансії, що призводить до воєн і нових хвиль домінування – життєвий простір нації (Gumplowicz, 2018, р. 254). Він апіорі заперечував можливість досягнення гармонійного суспільства через реформи чи політичні угоди, так як політика є «механізмами закріплення панування «сильними» над «слабкими». Його погляди були радикально детерміністичними: конфлікти між групами неминучі, і будь-яке соціальне «перемир'я» є лише тимчасовим явищем, що рано чи пізно зміниться черговою хвилею боротьби – «гумпловицькою кризою». Тепер «криза» осмислена не як суспільна бідність, а як конфлікт держав, що розростаються і «поїдають» одна одну.

Як стверджують автори підручника «Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.)» ідея міжетнічних протистоянь Гумпловича стала важливим етапом у розвитку соціального дарвінізму та ідей про «закони історії». Вона

вплинула на марксистську теорію класової боротьби, на концепції імперіалізму початку ХХ ст.. Як і його сучасники, Гумплович, використав мальтузіанську ідею про дефіцит ресурсів і боротьбу за виживання, але застосував її у новому контексті. Його теорія закріпила уявлення про те, що нерівність між групами не лише природна, а й неминуча, і що боротьба є головним рушієм суспільного розвитку (Захарченко & Погорілий, 1993).

Таким чином, ідеї Людвіга Гумпловича, сформовані в ХІХ ст., зберігають актуальність для розуміння сучасної геополітики. Його теорія про боротьбу націй за виживання, зумовлену конкуренцією за ресурси, є важливим інструментом для аналізу міжнародних відносин, оскільки до сьогодні головною причиною геополітичних інтересів та міжнародних зіткнень залишається володіння природними ресурсами, такими як енергоносії, вода чи корисні копалини. Для виправдання агресії та експансії однієї країни щодо іншої використовуються націоналізм та ідентичність. Політичні лідери мобілізують прихильників, створюючи образ «ворога», що розпалює конфлікти. Ідея домінування сильної нації над слабкою відображає сутність імперіалізму та неоколоніалізму, де економічна експансія та політичний вплив призводять до міжетнічних конфліктів. Російсько-українська війна є прикладом ідеї Гумпловича, де, окрім політичних амбіцій, метою є захоплення українських ресурсів.

Бібліографія:

Gumpłowicz, L. (2018). *Grundriss der Soziologie*. Forgotten Books.

Захарченко, М.В. & Погорілий, О.І. (1993). *Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.)*. Либідь.